ऐना कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन

शोध नं.
१०५

भावना पोखेल
क्याम्पस क्रमाङ्क र शैक्षिक वर्ष - १२३ (२०६९/०७०)
दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क - २१८००२६ (२०७१)
त्रि.वि. दर्ता नं. - ६-१-२०८-३-२००४

नेपाली भाषा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्र

शोधपत्र पेस गरेको मिति -
वि.सं : २०७४/०४/१५
इ.सं : जुलाई ३०, २०१७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
जनता बहुमुखी क्यामपस
नेपाली शिक्षा विभाग
इटहरी, सुनसरी

शोधपत्र भाइभा भएको मिति-
वि.सं : २०७४/०८/१८
इ.सं : डिसेम्वर ४, २०१७

प्रतिबद्धता

म शोधार्थी भावना पोखेल यो प्रतिबद्धता जाहेर गर्दछु, प्रस्तुत शोधपत्र मेरो मौलिक अनुसन्धान हो । यस शोधपत्रमा कसैका सामग्रीहरू अनाधिकृत रूपमा प्रयोग गरिएका छैनन् । यस्तो गरिएको पाइएमा नियमअनुसार गरिने जुनसुकै प्रक्रिया मेरा लागि मान्य हुनेछ ।

मिति :

....

शोधार्थी
भावना पोखेल
जनता बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षा, विभाग
इटहरी, सुनसरी ।

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ. मा. शि. परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)

विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

०२५ - ५८१३००
५८००६४

प.सं.

च.नं.

मिति :

शोधनिर्देशकको सिफारिस पत्र

यस क्याम्पसको नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर (एम.एड) तहका शोधार्थी भावना पोखेलले नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत **ऐना कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र सम्बन्धित तहका निमित्त उपयुक्त भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति :

....

शोध निर्देशक

जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
स्थापित : २०४५
(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ. मा. शि. परिषदबाट सम्वन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय
०२५ - ५८१३००
५८००६४

प.सं.
च.नं.

मिति :

स्वीकृति पत्र

यस विभागका शोधार्थी भावना पोखेलले तयार पार्नुभएको **ऐना कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तहको लागि शोधपत्र तयार पार्न उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	मदनराज बराल	विभागीय प्रमुख	....
२.	प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी	बाह्य विशेषज्ञ	....
३.	मदनराज बराल	शोधनिर्देशक	....
४.	नवीनकुमार शर्मा	सदस्य शोध निर्देशन समिति	....

मिति वि.सं
ई.सं

कृतज्ञता

अनुसन्धान एक तर सिर्जनशील कार्य हो । यस्तो कार्य गर्नका लागि कडा परिश्रम, दृढ निश्चय र अदम्य साहसको आवश्यकता पर्दछ । त्यसमा पनि पाश्चात्य जगतमा प्रचलित शैलीवैज्ञानिक अध्ययन नवीन र गहनतम समीक्षात्मक पद्धति हो । यसर्थ कथाकार रामलाल जोशीद्वारा लिखित 'ऐना' कथा सङ्ग्रहको कथाका पात्रहरूको पाश्चात्य जगतमा नवीन पद्धतिका आधारमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्ने प्रयत्न गरेको छु ।

प्रस्तुत 'ऐना' कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकका शोधपत्र श्रद्धेय गुरू मदनराज बरालको कुशल निर्देशन एवम् उचित मार्गदर्शनमा तयार पारिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक चयनदेखि लिएर आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई समेत वास्ता नगरी अनुसन्धान जस्तो गहन कार्यलाई पूर्णता दिन निरन्तर आफ्नो अमूल्य समय उपलब्ध गराई कुशल निर्देशन र उचित मार्गदर्शन प्रदान गर्नु हुने शोध निर्देशकप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउनेदेखि लिएर समय-समयमा विभिन्न राय, सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नु हुने जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी सुनसरी नेपाली भाषा शिक्षा विभागका एम.एड्, तहमा प्राध्यापनरत सम्पूर्ण गुरूहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधकार्यलाई निर्दिष्ट समयमा सम्पन्न गर्नका लागि मलाई बारम्बार सचेत गराइरहने पूजनीय बुबा डिल्लीबहादुर पोखेल, आमा सीतादेवी पोखेल, श्रीमान् युवराज बस्नेत र दाजु मदन राजवंशीप्रति हार्दिक कृतज्ञ छु । शोधपत्रलाई समयमा नै टङ्कण गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने क्यान्भास कम्युनिकेशनका प्रो. सन्तोष रायमाझी, कृष्ण माझी धन्यवादका पात्रहरू हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभाग, जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७४/०८/१५

भावना पोखेल
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

शोधसार

शोधशीर्षक : 'ऐना' कथा सङ्ग्रहको पात्रहरूका शैलीवैज्ञानिक अध्ययन

शोधार्थी : भावना पोखेल

शोधनिर्देशन : मदनराज बराल

विभाग : नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरी, सुनसरी

शैक्षिकशत्र : २०६९/०७०

पृष्ठसङ्ख्या : १३+१११+१

अध्याय : पाँच

शोधप्रक्रिया

प्रस्तुत शोधपत्र नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत एम.एड दोस्रो वर्षको आठौं पत्र नेपा. शि. ५९८ को पाठ्याशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत गरिएको हो । शोधकार्य समस्यामै केन्द्रित भई त्यसैको समाधानतिर लक्षित हुन्छ । साहित्यकार रामलाल जोशीको साहत्यिक व्यक्तित्व र पात्रका आधारमा ऐना कथा सङ्ग्रह के कस्तो छ ? भन्ने प्रश्नलाई नै यस शोधकार्यमा मुख्य समस्याका रुपमा लिइएको छ ।

शोधकार्यको उद्देश्य शोधसमस्याहरुको समाधान गर्नु हो । त्यसैले शोधको समस्या शीर्षकमा केन्द्रित हुन्छ भने उद्देश्य समस्यामा केन्द्रित हुन्छ । त्यसैले प्रस्तुत शोधमा पनि समस्यामा केन्द्रित भएर उद्देश्य राखिएको छ । साहित्यकार रामलाल जोशीको साहित्यिक व्यक्तित्वको परिचय दिनु र ऐना कथा सङ्ग्रहको पात्रहरुको शैली विश्लेषण गर्नु नै शोधकार्यको मुख्य उद्देश्य हो ।

ऐना कथा सङ्ग्रहको पात्रहरुको शैली वैज्ञानिक अध्ययन गर्ने क्रममा पुस्तकालयीय विधि अवलम्बन गरिएको छ । ऐना कथा सङ्ग्रहका कथाहरुमा सुदूरपश्चिमको पहाडी र तराई जनजीवनको चित्रण गरेको हुँदा क्षेत्रलाई नै यस अध्ययनको भौगोलिक क्षेत्रको रुपमा लिइएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यमा सामग्री सङ्कलन गर्दा प्राथमिक र द्धितीय दुवै स्रोतका साधनको प्रयोग गरिएको छ । यस क्रमम प्राथमिक स्रोत अन्तर्गत कथाकारसँग अन्तर्वार्ता लिइएको छ भने द्धितीयक स्रोतअन्तर्गत प्रकाशित पुस्तकहरु, समाचारपत्रहरु शोधपत्र जस्ता साधनहरुको प्रयोग गरिएको छ । यसमा वर्णनात्मक विधि र निगमनात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । प्रस्तुत

शोधपत्रमा निगमनात्मक र वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरी, शैलीविश्लेषण पद्धतिको अनुसार पात्रहरुको वर्गीकरण गरी व्याख्या, विश्लेषण गरिएको छ । पात्रहलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय चारमा कृतिका पात्रहरूको व्याख्या एवम् विश्लेषण शीर्षकलाई विभिन्न उपशीर्षकमा विभाजन गरेर अध्ययन गरिएको छ । अध्याय चारको कथाकार रामलाल जोशीको परिचय उपशीर्षक जीवन र परिवार, सम्मान तथा पुरस्कार साहित्यिक संघ संस्थामा संलग्नता र सारांश प्रस्तुत गरिएको छ । त्यस्तै 'ऐना' कथा सङ्ग्रहको पात्रहरूका विश्लेषण उपशीर्षकअन्तर्गत परिचय, पात्र वर्गीकरण आधारहरू, पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन, पात्र तालिकाको विश्लेषण र साराशं राखिएको छ । कथाका पात्रहरूको विश्लेषण गर्ने क्रममा प्रमुख र सहायक पात्रहरूलाई लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, स्वभाव, जीवनचेतना, आसन्नता र आबद्धतामा वर्गीकरण गरेर शैलीवैज्ञानिक आधारमा तालिकामा राखी विश्लेषण गरिएको छ । अध्याय पाँचमा समग्र कृतिको विश्लेषण गरी उपसंहारका चारओटै अध्यायको निष्कर्षात्मक स्वरूपलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

शोध निष्कर्ष

यस 'ऐना' कथा सङ्ग्रहका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकमा सम्पन्न गरिएको शोधपत्र रामलाल जोशीद्वारा लिखित तथा बुक-हिल पब्लिकेशनद्वारा लिखित तथा सङ्ग्रहित कथाका पात्रहरूको विश्लेषणमा पूर्णत केन्द्रित रहेको छ । मूलत सामाजिक विषयवस्तुमा केन्द्रित रही सुदूरपश्चिम क्षेत्रको जीवनचर्या झल्काउने यस कथासङ्ग्रहको हालसम्म कहीँकसैबाट शैलीवैज्ञानिक अध्ययन भएको पाइँदैन । अतः शैलीवैज्ञानिक सिद्धान्तका आधारमा उक्त कथासङ्ग्रहको पात्रहरूलाई सुक्ष्म रूपमा केलाई सुझावहरूसमेत प्रस्तुत गर्नु यस् अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

'ऐना' कथासङ्ग्रह नेपालको सुदूरपश्चिमेली जनजीवनका यथार्थताको दुरूस्त ऐना बनेको छ । 'ऐना' कथा सङ्ग्रह सामाजिक विषयवस्तुमा आधारित यथार्थवादी कथा सङ्ग्रह हो । यस कृतिमा समाज भित्र रहेको विकृति विसङगती, सुदूरपश्चिमेली जनजीवनले भोग्नुपरेको भोकमरीको समस्या, बेरोजगारी समस्या पीडा घाटका कोइला बेचेर र गिट्टी फोरेर जीवन निर्वाह गर्नुपर्ने निम्नवर्गीय वालवालिका र बृद्धबृद्धाहरूको कष्टकर जीवन प्रस्तुत गरिएको छ । कथाका पात्रहरूले सङ्घर्ष गरी नबसेर विदेशिएकाले पलायनमुखी प्रवृत्तिलाई पश्रय दिएको देखिन्छ । त्यस्तै पहाड र तराई मिलेर बनेको र विविध जानजातिको मिश्रित बसोबास मात्र आफ्नो समाज तथा राष्ट्र बनाउन सकिन्छ भन्ने भाव व्यक्त गरिएको छ । कथामा देशको राजनीतिक परिवर्तनसँगै सिर्जित जातीय स्वार्थका कारण मुलुकको राजनीति अस्तव्यस्त हुनपुगको अवस्था देखाइ त्यसैतर्फ सबैले सचेत हुनुपर्ने कुराको सङ्केत गरिएको छ ।

विषयसूची

विषयवस्तु	पृष्ठ सं.
अध्याय-एक : परिचय	**१-५**
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	४
१.३ अध्ययनको औचित्य	४
१.४ अध्ययनको उद्देश्यहरू	५
१.५ अध्ययनको परिसीमा	५
अध्याय-दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना	**६-१७**
२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	६
२.२ पूर्वकार्यको उपयोगिता/कार्यान्वयन	८
२.३ शैलीविज्ञानको सैद्धान्तिक आधार	८
२.३.१ शैलीको परिचय	८
२.३.२ सामान्य शैली	९
२.३.३ विशिष्ट शैली	९
२.३.४ शैलीविज्ञानको परिचय	१०
२.४ शैलीविज्ञानको सैद्धान्तिक स्वरूप	१२
२.५ कृतिविश्लेषण सम्बन्धी शैलीवैज्ञानिक आधार	१३
२.५.१ साहित्यिक संरचना	१३
२.५.२ भाषा संरचना	१४
२.५.३ शैली	१५
२.६ सारांश	१६
अध्याय-तीन : अध्ययन विधि/प्रक्रिया	**१८-१९**
३.१ अनुसन्धानको ढाँचा र विधि	१८
३.२ जनसङ्ख्या र नमुना छनोट	१८
३.३ अध्ययनको क्षेत्र	१९
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन	१९
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	१९
३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया	१९

अध्याय-चार : परिणाम र छलफल	**२०-१०६**
४.१ रामलाल जोशीको परिचय	२०
४.१.१ जन्म, बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा	२०
४.१.२ सम्मान तथा पुरस्कार	२०
४.२ 'ऐना' कथा सङ्ग्रहको चरित्रको विश्लेषण	२१
४.२.१ परिचय	२१
४.२.२ चरित्र वर्गीकरणका आधारहरू	२२
४.२.३ लिङ्गका आधारमा	२२
४.२.४ कार्यका आधारमा	२२
४.२.३ प्रवृत्तिका आधारमा	२२
४.२.४ स्वभावका आधारमा	२३
४.२.५ जीवन चेतनाका आधारमा	२३
४.२.६ आसन्नताका आधारमा	२३
४.२.६ आबद्धताका आधारमा	२३
४.३ 'ऐना' कथा सङ्गहको पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन	२४
'खेल' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	२५-२८
'रङ्गमञ्च' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	२९-३२
'नायक' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	३३-३८
'पर्दा' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	३९-४४
'पापीघाट' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	४५-४८
'मध्यान्तर' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	४९-५२
'तस्वीर' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	५३-५६
'सेतीको सुस्केरा' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	५७-६२
'कालीको गीत' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	६३-६५
'एउटा भोकको अन्त्य' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	६६-६९
'भर्जिन कथा' पात्र तालिकाको विश्लेषण	७०-७३
'मुक्ति' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	७४-७७
'यथार्थ भ्रम' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	७८-८१
'वीरबहादुर' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	८२-८६
'श्रीमती जुगुनीदेवी' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण	८७-९१

'साइबर सेक्स' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण ९२-९६
'दियो जलिरहेछ' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण ९७-१००
'खुटियाको काख' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण १०१-१०३
'समाप्ति' कथाका पात्र तालिकाको विश्लेषण १०४-१०६
अध्याय-पाँच : निष्कर्ष, सुझाव तथा उपयोगिता १०७-१११
५.१ निष्कर्ष १०७
५.२ सुझाव १०९
५.३ उपयोगिता/कार्यान्वयन ११०
५.३.१ नीतिगत तह ११०
५.३.२ कार्यान्वयन तह ११०
५.३.३ आगामी अनुसन्धानका लाग सम्भावित शीर्षकहरू १११
सन्दर्भसूची

सङ्क्षिप्त रूप

सङ्क्षिप्त रूप	**पूर्ण रूप**
ई.सं.	इस्वी संवत
क.सं.	कम सङ्ख्या
डा.	डाक्टर
पृ.सं	पृष्ठ सङ्ख्या
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
प्रो.	प्रोपाइटर
प्रा.वि.	प्राथामिक विद्यालय
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय

तालिका सूची

तालिका नं.	विषय	पृष्ठ
१	शैलीविज्ञानको सैद्धान्तिक स्वरूप	१२
२	कृतिविश्लेषणको शैलीवैज्ञानिक सैन्द्धान्तिक आधार	१३
३	'खेल' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	२५
४	'रङ्गमञ्च' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	२९
५	'नायक' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	३३
६	'पर्दा' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	३९
७	'पापीघाट' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	४५
८	'मध्यान्तर' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	४९
९	'तस्वीर' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	५३
१०	'सेतीको सुस्केरा' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	५७
११	'कालीको गीत' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	६३
१२	'एउटा भोकको अन्त्य' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	६६
१३	'भजिन कथा' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	७०
१४	'मुक्ति' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	७४
१५	'यथार्थ भ्रम' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	७८
१६	'वीरबहादुर' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	८२
१७	'श्रीमती जुगुनीदेवी' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	८७
१८	'साइबर सेक्स' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	९२

१९	'दियो जलिरहेछ' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	९७
२०	'खुटियाको काख' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	१०१
२१	'समाप्ति' कथाका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक वर्गीकरण	१०४